વીર સંવત ૨૪૯૨, ચૈત્ર સુદ ૮, બુધવાર
તા. ૩૦-૦૩-૧૯૬૬
ગાથા-૧૭, ૧૮ પ્રવચન નં. ૧૫

આ 'પૂજ્યપાદસ્વામી'નું 'ઇષ્ટોપદેશ'. ૨૧મી ગાથા ચાલે છે. જુઓ! આ શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. શિષ્યને જ્યારે સમજાવ્યું, **'સમજાયે જાને સે શ્રદ્ધાન ઉત્પન્ન હો રહા હૈ,...'** એમ લખ્યું છે. એનું મથાળું. માથે વીસ ગાથા સુધી વાત કરી ને? ચિંતામણિ આદિ આત્મા છે, એની ચિંતવનામાં ચિંતામણિ મળે તો એ કાંઈ ખોળના ટુકડાની ઇચ્છા કરે? એ ભોગોને કેમ ભોગવે? એમ પ્રશ્ન આવ્યો છે.

ધર્મી એને કહીએ, ધર્મી એને કહીએ કે જેને આત્મામાં જ અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ-વેદન થયું છે. સમજાણું કાંઈ? સ્વયંસિદ્ધ આત્મા છે. આત્મા આ દેહથી જુદી ચીજ છે. એ અનાદિ છે, એનો કોઈ કર્તા નથી. સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ છે અને એ વસ્તુમાં અનંત જ્ઞાન, અનંત આનંદ પડ્યા છે. સ્વભાવ, શક્તિ, એના સત્ત્વમાં (પડ્યા છે). એવો જેને અનંતકાળમાં વિષય અને પુણ્ય-પાપમાં પ્રેમ હતો, પુણ્ય-પાપના ભાવમાં રુચિ હતી, એને એના ફળમાં ભોગમાં રુચિ હતી, તેથી એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ ભોગને પ્રેમની રુચિપૂર્વક ભોગવે છે. સમજાય છે કાંઈ? ધર્મીને ભોગની રુચિ નથી. કેમ કે આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ સમ્યગ્દર્શનમાં, ભાનમાં આવ્યો હોય છે. સમ્યગ્દર્શન એટલે આત્મા અખંડ આનંદકંદ પ્રભુ, પૂર્ણ સ્વરૂપ, એની અંતર દૃષ્ટિ થઈ અભેદ સ્વભાવની, એકરૂપ ચૈતન્ય, એવા અનુભવમાં ધર્મીને અતીન્દ્રિય આનંદ જે શક્તિમાં છે એની વ્યક્તતા, પ્રગટતા અંશે આનંદ આવ્યો છે. એથી ધર્મીને આત્મામાં આનંદના સ્વાદને કારણે એ વિષયના ભોગને ભોગવતો નથી. એમ અહીંયા કહ્યું. ત્યારે શિષ્યનો પ્રશ્ન થયો. સમજાય છે કાંઈ?

(ગાથા-૧૭) મહારાજ! **'તત્ત્વજ્ઞાનિયોંને ભોગોંકો ન ભોગા હો યહ બાત સુનનેમેં નહીં આતી હૈ.'** તમે કહો છો કે તત્ત્વજ્ઞાની થાય એ ભોગને ન ભોગવે. અમે તો સાંભળીએ છીએ કે તત્ત્વજ્ઞાની હોય એને બાયડી, છોકરા, કટુંબ ને બધું પડ્યું હોય છે, ભોગ હોય છે. અમે તો એમ શાસ્ત્રમાં સાંભળીએ છીએ. સમજાણું કાંઈ?

આત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, સત્ શાશ્વત જ્ઞાન અને આનંદનું સ્વરૂપ, એવું સ્વતંત્ર ભાન થયું, એવા જીવોએ કંઈ બાયડી, છોકરા છોડી દીધા ને ભોગ છોડ્યા એવું અમે તો કાંઈ સાંભળતા નથી. એ.. 'ભટ્ટભાઈ'! શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. એવા પણ સંસારમાં તો અમે ઘણા જોયા. ચક્રવર્તી, તીર્થંકરો, રાજા, મહારાજા.. સમજાય છે કે નહિ? કેમ તમારા નથી આવ્યા? ઠીક. કહો, સમજાણું આમાં? આવ્યા, યાદ કર્યા ને આવ્યા.

આ આત્મા છે, આત્મા. આ તો દેહ છે, જડ, માટી છે. આ વાણી જડ છે અને આ બીજા બાયડી, છોકરા, કુટુંબ આદિ તો પર છે. હવે આ આત્મા જે છે એ અનાદિનું સ્વરૂપ એનું એવું છે કે અંદર આનંદ ને શાંતિ આત્મામાં છે. એ શાંતિ.. કાલે બપોરે આવી ગયું કે નહિ? સુખનો સાગર ને સુખનું પૂર આત્મા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આત્મામાં અંતર નજર કરતા અનંતકાળે એણે અંતર નજર કરી નથી. એવો આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા છે. એની અંતર નજર કરતાં જે આત્માનો આનંદ તત્ત્વજ્ઞાનીને આવ્યો, તત્ત્વજ્ઞાની, તત્ત્વ એટલે આત્મા, એનું જ્ઞાન અને રાગાદિ દુઃખરૂપ એનું જ્ઞાન. સમજાય છે કાંઈ? રાગાદિ દુઃખરૂપ એનું જ્ઞાન, આત્મા આનંદરૂપી એનું જ્ઞાન. એવા તત્ત્વજ્ઞાની ભોગ ભોગવતા નથી. એમ માથે આવ્યું ને?

'કૌન બુદ્ધિમાન ઇન્દ્રિયરૂપી નલિયોંસે અનુભવન કરેગા?' છે ને માથે? **'ઇન ભોગોપભોગોંકો કૌન બુદ્ધિમાન ઇન્દ્રિયરૂપી નલિયોં સે અનુભવન કરેગા?'** ત્યારે શિષ્ય કહે છે કે, તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ ભોગ ન ભોગવ્યા હોય એ વાત સાંભળવા નથી મળતી. **'બડે બડે તત્ત્વજ્ઞાનિયોંને ભી ભોગોંકો ભોગા હૈ.'** મોટા મોટા સમ્યગ્દષ્ટિ, ક્ષાયિક સમકિતી. ત્રણ જ્ઞાનના ધણી, તીર્થંકર જેવા, એમને પણ બાયડી, છોકરા ને બધું હતું, એને ભોગ હતા. એ.. 'પોપટભાઈ'! શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. **'યહી પ્રસિદ્ધ હૈ.'** એ શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે. સમજાણું? એ.. આમ આવો, આ બાજુમાં જગ્યા ઘણી છે. પેલા તડકે બેઠા છે. આ બાજુ ઘણી જગ્યા છે. અંદર જાવ, અંદર.

શિષ્યનો શું પ્રશ્ન છે ઇ પહેલી વાત ચાલે છે કે તમે કહો કે તત્ત્વજ્ઞાનીઓ કોણ ભોગવે ભોગને? જેને આત્માના આનંદનું ભાન થયું, એ પરને કોણ ભોગવે? અમે તો સાંભળીએ છીએ તત્ત્વજ્ઞાનીઓ બધા એમ ને એમ ભોગમાં પડ્યા હતા. સમજાણું કાંઈ? **'યહી પ્રસિદ્ધ હૈ. તબ ભોગોંકો કૌન બુદ્ધિમાન તત્ત્વજ્ઞાની સેવન કરેગા? યહ ઉપદેશ કૈસે માન્ય કિયા જાય?'** તત્ત્વજ્ઞાની ધર્માત્મા ભોગને ન ભોગવે એ વાત અમારે કેમ માન્ય થાય? એમ શિષ્યનો પ્રશ્ન છે. **'ઇસ બાત પર કૈસે શ્રદ્ધાન કિયા જાય?'** એ વાત ઉપર અમને શ્રદ્ધા શી રીતે આવે? અમને શી રીતે ભરોસો આવે કે તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ ભોગને ભોગવ્યા નથી?

'આચાર્ય જવાબ દેતે હૈં–કિ હમને ઉપર્યુક્ત કથનકે સાથ–' **'कामं अत्यर्थं'** એ શબ્દ લગાવ્યો છે. છે ને મૂળ પાઠમાં? **'कामान् कामं'** ૧૭ ગાથાનો મૂળ પાઠ છે ને? **'कामान् कामं कः सेवते सुधीः'** ભોગોને રુચિપૂર્વક કેમ સેવે છે? સમજાણું કાંઈ? મૂળ શ્લોક છે ને? **'कामान् कामं कः सेवते सुधीः'** આચાર્ય કહે છે કે અમે **'कामं'** શબ્દ લગાવ્યો છે. અજ્ઞાની આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદનું ભાન નથી, એ તો સંસારના શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શમાં પ્રીતિપૂર્વક, રુચિપૂર્વક, ઉલ્લાસપૂર્વક, વીર્યપૂર્વક, હોંશપૂર્વક એ ભોગને રાગથી એકત્વબુદ્ધિએ ભોગવે છે.

ધર્મી (કહે છે), અમે શબ્દ લગાવ્યો હતો, **'कामं'**. **'આસક્તિકે સાથ રુચિપૂર્વક યહ**

ભી વિશેષણ લગાયા હૈ.' સમજાણું કાંઈ? ધર્મીને સ્ત્રી, કુટુંબ આદિ હોય, પરિવાર આદિ હોય પણ એને રુચિ નથી, રુચિ નથી. રુચિ તો આત્માના આનંદમાં છે. રુચિ નથી પણ આસક્તિનો રાગ જરી આવે છે એથી સંસારમાં ભોગ લે છે એમ જણાય છે. અંતર રુચિ નથી. સમજાય છે કાંઈ?

'તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ચારિત્રમોહકે ઉદયસે ભોગોંકો છોડનેકે લિયે અસમર્થ હોતે હુએ...' જરી નબળાઈ છે ને. પરિણામમાં ભાવમાં આસક્તિને કારણે રાગમાં જરી નબળાઈ છે. તેથી રાગને છોડી શકતા નથી. સમજાય છે કાંઈ આમાં? '**તત્ત્વજ્ઞાની પુરુષ ભોગોંકો ત્યાજ્ય-છોડને યોગ્ય સમજતે હુએ હી સેવન કરતે હૈં.**' જુઓ! 'રામચંદ્રજી' જેવા પુરુષો, ચક્રવર્તી, બળદેવ, ભરત જેવા પુરુષો. 'ભરત' ચક્રવર્તીને ૯૬ હજાર સ્ત્રી હતી. પણ અંદરમાં.. આહા..હા..! અરે..! અમારો આત્મા, અમે અતીન્દ્રિય આનંદને સેવનારા, અમે તો અતીન્દ્રિય આનંદ, આત્મા ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ છે, એના પ્રેમમાં એને પરના વિષયમાં પ્રેમ આવતો નથી. સમજાણું કાંઈ? એ રુચિમાં ફેર છે, એમ કહેવું છે.

અજ્ઞાની તેના તે વિષયો ભોગવે અથવા છોડે, જ્ઞાની એના એ વિષયમાં પડ્યો હોય છતાં એને રુચિ નથી. આહાહા..! પકડ પકડમેં ફેર હૈ. મિંદડી એના બચ્ચાને પકડે છે. મિંદડી એના બચ્ચાને પકડે અને ઉંદરને મોઢે પકડે. બેમાં બહુ ફેર છે. ઉંદરને પકડે એટલે ભીંસથી પકડે છે અને બચ્ચાને પકડે તો પોચું પોચું પકડીને બીજે લઈ જાય. પકડ તો બન્નેમાં દેખાય છે. મિંદડીના મોઢામાં પકડ તો એના બચ્ચાની અને ઉંદરડીની બન્નેની દેખાય છે પણ અંદર ફેર છે. એક ઉંદરને પકડ્યો છે તો આમ ભીંસથી પકડ્યો છે, તાણીને પકડ્યો છે. અને બચ્ચાને પકડ્યો છે તો આમ મોઢુ (રાખે છે). દાંત અદ્ધર રહી જાય અને એના મોઢાને હોઠ વચ્ચે દબાવે છે.

એમ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ આત્માના સ્વભાવની આનંદની દૃષ્ટિની ખબર નથી. હું એક સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છું, હું જ્ઞાનાનંદની જ્યોત છું. એવું જેને આત્માનું ભાન નથી. એ પુણ્યને અને વિષયને ભોગવતા, એ મિંદડી જેમ ઉંદરને પકડે છે, એમ ભોગમાં લીન થઈ જાય છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- કીધું ને? દેખાય સરખું. દેખાય સરખું પણ ભાવમાં ફેર છે કે નહિ? ઇ અમારે બોલતા. સાત વર્ષની એક છોડી હતી. બિચારી ક્ષય રોગમાં મરી ગઈ. 'પોપટ શાહ' હતા. એના દીકરાની દીકરી હતી. 'પકડ પકડમેં ફેર' છોડી ઇ બહુ બોલતી. ઘણી નાની ઉંમર, સાત વર્ષની હતી. સાત વર્ષે એને ક્ષય થઈ ગયો. મરી ગઈ. છેલ્લી સ્થિતિમાં જોયેલી. ... નાખતા, બિચારી પડી રહેતી. બહુ રૂપાળી હતી. સાત વર્ષની. આ બહુ બોલતી. આવા ૨૫-૫૦ ઘણા શીખેલી, બહુ શીખેલી. ફાનસનું નથી આવતું? ફાનસ સળગાવો કહ્યું નાખ્યું

ભડકા માંહી. ઇ બોલતી. ફાનસ સળગાવવાનું કહે છે ને? ફાનસ સળગાવો. નાખ્યું ભડકામાં. પણ સળગાવવાનો અર્થ આ ભડકામાં ન હોય. સળગાવવાનો અર્થ ફાનસમાં દીવો કર, એમ હોય. સળગાવવું કહે ત્યાં તું એમ કહે કે ફાનસ સળગાવો. સળગાવો એટલે? ભડકામાં નાખ્યું. ફાનસને સળગાવો એટલે પેલો દીવો છે એને દીવાસળીથી પ્રગટાવો, એમ એનો અર્થ છે. સળગાવો એટલે આવો અર્થ લઈ લે? ઊંધા સમજ્યા વિનાના. એવો શબ્દ હતો. હવે ભૂલી ગયા. પહેલા બહુ બોલતી. (સંવત) ૧૯૮૦ ની સાલમાં. ૧૯૮૦ ની સાલમાં અમારું ચોમાસુ હતું ને? ત્યારે બહુ બોલતી. એમાંને એમાં ગુજરી ગઈ. ‘ફાનસ સળગાવો કહ્યું. સમજાવ્યો સમજે નહિ, કરે કાંઈનું કાંઈ, ફાનસ સળગાવો કહ્યું, નાખ્યું ભડકા માંહી.’ ‘પોપટભાઈ શાહ’ હતા ને? એનો દીકરો હતો ને? મોટો છોકરો. એની દીકરી હતી. ‘સમજાવ્યો સમજે નહિ, કરે કાંઈનું કાંઈ, ફાનસ સળગાવો કહ્યું, નાખ્યું ભડકા માંહી’.

એમ અહીં કહે છે કે જ્ઞાની આ ભોગ ભોગવે છે ને? પણ સાંભળ તો ખરો! સમજતો નથી કાંઈ. એને અંદર રુચિ નથી. પણ રાગનો ભાગ જરી આસક્તિનો આવે છે એને છોડવાને સમર્થ નથી. એથી એ ભોગ ભોગવે છે એમ તને દેખાય છે. અંદરમાં રુચિ નથી. આત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે, આત્મા જ્ઞાનાનંદ છે, એના સ્વરૂપમાં આનંદનું સરોવર છે, શાંતિનું સરોવર આત્મા છે. એ આત્મા ભગવાન પરમેશ્વરે એવો કહ્યો અને એવો જોયો છે. સમજાણું કાંઈ? ત્રણલોકના નાથ પરમેશ્વર સર્વજ્ઞે એવો કહ્યો, જોયો અને એવો છે. તું જો જરી અંદર કે આ આત્મા દેહ, વાણીથી પર, પુણ્ય-પાપના દયા, દાન, વ્રતના ભાવથી પણ પર, એ જુદી ચીજ છે. સમજાય છે? એ સ્વયંસિદ્ધ તત્ત્વ છે અને સ્વયંસિદ્ધ તત્ત્વ હોય એ દુઃખરૂપ અને અપૂર્ણ હોઈ શકે નહિ. સ્વતંત્ર વસ્તુ મહાન પદાર્થ, આનંદથી ભરેલો ભંડાર છે. એની જેને રુચિ અને પ્રેમ નથી એ બધા ભોગના કાળે રુચિમાં સલવાઈને ભોગ ભોગવે છે. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ચારિત્રમોહકે ઉદયસે...’ જ્ઞાની.. અરે...! ઝેર છે. જ્ઞાનીને ભોગની વૃત્તિ આવે તો ઉપસર્ગ માને છે. સમજાય છે કાંઈ? ઉપસર્ગ માને છે. આહાહા..! અરે..! અમારો આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદની જ્યોત ઝળહળ બળે છે, પ્રભુ! એવી શાંતિમાંથી નીકળીને આ આસક્તિ? એને દુઃખ લાગે છે. પણ પુરુષાર્થની નબળાઈને લઈને એ રાગ છોડી શકતા નથી પણ એનો અંતર પ્રેમ નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ? **‘ચારિત્રમોહક ઉદયસે...’** પેલું કોટવાલનું આવે છે ને? ગધેડે બેસવું પડશે. ગધેડે બેસે, કાળુ મોઢુ કરે, એને ગોઠતું હશે? પણ શું કરે? જરી રાગમાં પકડાઈ ગયો છે એટલે એને કોટવાલ કહે છે, જા, બેસ ગધેડા ઉપર, કાઢ બાર, મોઢુ કાળુ કર. એમ ધર્મીને આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદની રુચિના સ્વાદમાં એ ખસીને રાગમાં આવે છે એ મેલ છે, આસક્તિ છે, દુઃખ લાગે છે, ઝેર છે. પણ પુરુષાર્થની નબળાઈ છોડી શકતો નથી. એટલે એ ભોગને ભોગવે છે એમ દેખાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'ભોગોંકો ત્યાજ્ય–છોડને યોગ્ય સમજતે હુએ...' ભગવાનઆત્મા.. અહો..! અંતર્મુખ જ્યાં દૃષ્ટિ જામી છે, ભગવાનઆત્મા અંતર્મુખ દૃષ્ટિમાં જ્યાં આનંદ અને શાંતિ જોઈ છે, એને કહે છે કે એ ભલે ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો, સ્ત્રી-કુટુંબમાં હોય, ચક્રવર્તી તીર્થંકરો, ૯૬-૯૬ હજાર સ્ત્રીના વૃંદમાં પડ્યા દેખાય. એને રુચિ નહોતી. સમજાણું કાંઈ? આસક્તિ હતી. આસક્તિ જુદી અને રુચિ જુદી. રુચિ એમાં સુખ છે એમ માનીને ભોગવવું એનું નામ રુચિ છે અને એમાં સુખ નથી પણ છોડી શકતો નથી તેથી જરી આસક્તિ આવે છે, એનું નામ ચારિત્રદોષ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

'ત્યાજ્ય–છોડને યોગ્ય સમજતે હુએ હી સેવન કરતે હૈં. ઔર જિસકા મોહોદય મંદ પડ ગયા હૈ,..' બીજી વાત લે છે. પણ ધર્માત્મા.. અહો..! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદનો એકલો સાગર. એવું ભાન થયા પછી થોડી આસક્તિ રહી, એ પણ જેણે ટાળી છે. **'મોહોદય મંદ પડ ગયા...'** આસક્તિ ઘટાડી દીધી છે. **'વહ તો જ્ઞાન-વૈરાગ્યકી ભાવનાસે ઇન્દ્રિયોંકો રોકકર ઇન્દ્રિયોંકો વશમેં કર શીઘ્ર હી અપને (આત્મ) કાર્ય કરને કે લિયે કટિબદ્ધ–તૈયાર હો જાતા હૈ...'** સમજાણું કાંઈ? આહા..!

બે વાતમાં ઘણો ફેર. ચક્રવર્તી છ ખંડના રાજા દેખાય, આમ હીરાના સિંહાસનમાં બેઠા હોય, માથે અબજો રૂપિયાના મુગટ અને હીરાના હાર હોય, અંતરમાં રુચિ ક્યાંય (નથી). ક્યાંય રુચિ જામતી નથી. આત્માના આનંદ આગળની રુચિ આડે એને ક્યાંય ગોઠતું નથી. પણ માથે ઉપસર્ગ આવી પડ્યા હોય એમ એને દેખે છે. અરે...! મારો પુરુષાર્થ મંદ છે. હું આને છોડી શકતો નથી. મારી એટલી આસક્તિ છે, મારો દોષ છે પણ એ ચારિત્રદોષ છે. સમ્યગ્દર્શનનો દોષ નથી. શ્રદ્ધામાં દોષ નથી.

અજ્ઞાનીને તો એમાં પ્રેમ, રુચિ અને સુખરૂપ લાગે છે. રાગનો ભાગ–પાપનો અને પુણ્યનો, જેને સુખરૂપ લાગે છે એ દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? નવા પુણ્ય ને પાપનો ભાવ, હોં! નવા શુભાશુભભાવ, એ ઠીક અને સુખરૂપ લાગે છે (એની) દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ છે, વિપરીત અભિપ્રાય છે. ભગવાનઆત્મામાં આનંદ અને સુખ છે. એની એને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જેના મોહ મંદ પડી ગયા એટલે કે પુરુષાર્થ દ્વારા જેણે આસક્તિને છોડી છે એ જીવ તો પોતાનું કાર્ય શીઘ્ર કરવા માટે ઇન્દ્રિયોના વિષયોની આસક્તિ રોકી આત્માનું કાર્ય કરવા માટે કટિબદ્ધ–તૈયાર થઈ જાય છે. ઓહો..! મુનિપણું દિગંબર સંત! આત્માના આનંદમાં વનવાસી થઈ જાય છે. સમજાય છે કાંઈ? પણ જે આસક્તિ છોડી શકતા નથી એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ભોગમાં દેખાય છે પણ એની સુખબુદ્ધિ નથી, ક્યાંય સુખબુદ્ધિ નથી. મડદાને મસાણમાં લાકડાના પાલીશ કરીને બાળે તો લાકડાને સુખ નથી. મડદાને મસાણમાં પાલીશ સમજો છો? રંધો મારી, પાલીશ કરી લાડકા સરખા (કરીને રાખે). આ પાલીશ લાકડા હોય છે ને? એય..! 'મનુભાઈ'! રંધા મારેલા, માથે પાલીશ લાકડાવાળા

પછી મડદાને બાળે તો મડદું ખુશી થાતું હશે? અને કોઈ સાડા ત્રણ-ત્રણ મહિના મોટા લોઢા મુકે તો નારાજ થતું હશે? એમ જેને આત્માના આનંદનું સમ્યગ્દર્શનનું ભાન થયું છે એને એ અનુકૂળ સંયોગો, એ બધા પાલીશ કરેલા લાકડા મડદાને જેમ સુખ ઉપજાવતા નથી, એમ એ સુખ ઉપજાવતા નથી.

એમ એ સમ્યગ્દષ્ટિને પ્રતિકૂળ સંયોગ, વિઘન એટલા આવે, નિર્ધન હોય, ગરીબ થઈ જાય, વાંઢો હોય, વાંઝિયો હોય, એકલો પણ હોય. ધર્મી હોય એટલે કંઈ પૈસાવાળો ને બહારમાં સુખી હોય એવું છે કાંઈ? એય...! આત્માનું સમ્યક્ ભાન થયું અને બહારમાં નિર્ધન હોય. સમજાય છે કાંઈ? એની પાસે બીજા લાખો, કરોડોપતિઓ દેખાતા હોય પણ જેમ ત્રણ મણના મોટા લોઢા,.. શું કહેવાય? કાટિયું મડદા ઉપર મુકે તો મડદાને દુઃખ થાય છે? એમ ધર્મીને એવી પ્રતિકૂળતાથી દુઃખ લાગતું જ નથી.

મુમુક્ષુ :– પેલામાં તો જીવ નથી એટલે ખબર નથી...

ઉત્તર :– આ ભાન વિનાનો જડ છે, ભાન નથી એને, ઇ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

ધર્મી એટલે આત્માના ભાનમાં (છે), જેને ભલે બહારમાં નિર્ધનતા હો, કાળામશ શરીર હોય એની સાથે શું સંબંધ છે? સમજાય છે? અને પ્રતિકૂળતાનો પાર ન હોય, રોટલો ને છાશ મળવા મુશ્કેલ પડતા હોય. 'મોહનભાઈ'! એમ હોય કે નહિ? અરે..! રોટલા અને છાશ મળવા મુશ્કેલ પડે, સમકિતી એવા કોઈ પડ્યા હોય, આત્માના જ્ઞાનમાં (એને) દુઃખ માનતા નથી. આનંદ છે. રોટલો આવે છે, ખાય છે, આનંદ છે અંદર.

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– શેનું ફળ? બહારનું કે અંદરનું? એય..! આ કહે છે કે ધર્મફળ એટલે બહાર કંઈ પૈસા-બૈસા મળવા જોઈએ ને!

મુમુક્ષુ :– ઇ પણ કોઈને મળે છે.

ઉત્તર :– પણ ઇ ક્યાં એને લઈને છે? એની વાત પણ અહીંયા ક્યાં છે? ધર્મ અને ધર્મના ફળમાં લક્ષ્મી ન હોય. ધર્મના ફળમાં અંદરમાં શાંતિ હોય. ધર્મના ફળમાં લક્ષ્મી–ધૂળ મળે? એ તો જરી પુણ્ય હોય, રાગ પુણ્યનો હોય તો એ મળે. ધર્મમાં તો શાંતિ મળે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? મડદાને જેમ મોટા લાકડા .. મુકે કે પાલીશથી બાળે, બન્નેમાં કાંઈ નથી.

એમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય, સ્ત્રી હોય. સમજાણું કાંઈ? અને ઘરમાં કોઈ ગણતું ન હોય, કોઈ બોલાવતું ન હોય, આનંદ માણતા હોય. એય...! અમે આત્મા છીએ, અમારામાં આનંદ છે. અમારે કોઈ ચીજની જરૂર નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અને મૂઢ પૂર્વના પુણ્યને લઈને લાખો અને કરોડો મળ્યા હોય, મૂઢ! આ મારા માનીને અંદર

રાગ કરે છે એ મૂઢ પાગલ છે એમ અહીં તો કહે છે. આહાહા..! એ.. 'મોહનભાઈ'! ભારે વાત, ભાઈ! પેલો ડાહ્યો છે. આમ નિર્ધન, કાળુંકુબડું શરીર હોય, એકલો હોય. પેલાને એક મહિનાનો પાંચ-પાંચ હજારનો પગાર, દસ-દસ હજારનો પગાર (હોય). અહીં હાથમાં લટકતું (હોય). ઓહો..! પેલાને તો રોટલાના પાંચ રૂપિયા મળવા પણ મુશ્કેલ, હોં! પહેલા, અત્યારે તો પાંચ-પચીસ ન હોય, પાંચ રૂપિયા તો ગરીબ માણસને મુશ્કેલ પડતા. બે રૂપિયે ખાતા ને પહેલા? સાંઈઠ વર્ષ પહેલા.. સાંભળતા ને? રાંડી રાંડ બાઈ થાય છે. બે-અઢી રૂપિયા બાંધી દેતા. એ.. 'શિવલાલભાઈ'! સાંભળ્યું છે કે નહિ? અમે તો સાંભળ્યું હતું. અહીં ૭૬ થયા ને. સાંઈઠ વર્ષ પહેલા 'ઉમરાળા'માં વિધવા બાઈ થાય તો અઢી રૂપિયા બાંધી દે, તો બહુ કહે, ઓહોહો..! બાઈ ભાગ્યશાળી (છે). પાંચસો રૂપિયા થાય આખા ... તરીકે, હોં! પાંચસો. અઢી રૂપિયા. બસ! એને જુવાન માણસને... બહુ થયું. અત્યારે તો અઢીનું શાક પણ થાય એવું નથી, મુશ્કેલ પડે. એમાં એ વખતે સંતોષ હતો, એમ કહું છું. કાંઈ નહિ, આપણે ધર્મધ્યાન કરશું. આપણે નિવૃત્તિ થઈ. સાડા પાંચસો રૂપિયા.. શું કહેવાય? કોટ. કોટ કહેવાય. વાણિયા મરે પછી પાછળ કોટમાં પાંચસો આવ્યા, કહે. એય..! 'કાળીદાસભાઈ'! સાંભળ્યું છે કે નહિ? અહીં તો ઘણું બધું સાંભળ્યું ને ઘણું જોયું છે. પાંચસો પોતના આવ્યા. આહાહા..! સાડા ત્રણસો હતા, વળી એક ભાઈએ દોઢસો વધારી દીધા. એમાં પાંચસો આવ્યા. આહાહા..! સંતોષ હોય અંદર, જો ધર્મી હોય તો વાત છે. અજ્ઞાની હોય તો પાંચ-પાંચ હજારની પેદાશ હોય છોકરાને તો સખ ન હોય. મૂઢને આ જોઈએ ને આ જોઈએ ને આ જોઈએ.

અહીં કહે છે, ધર્મી ભોગ ભોગવતા તને દેખાય તે રુચિ વિના દેખાય છે એ તને ખબર પડતી નથી. આહાહા..! અને અજ્ઞાની ભોગનો ત્યાગી દેખાય પણ એને પુણ્યના પરિણામમાં પ્રેમ છે, તે ભોગનો ત્યાગી નથી. સમજાણું કાંઈ? આહા..! આ આંતરા? ઉગમણા-આથમણા આંતરામાં ફેર. કહો, 'પોપટભાઈ'! ધર્મી તો કટિબદ્ધ થઈ જાય છે, કહે છે. સમજાણું? **'તૈયાર હો જાતા હૈ.'** લ્યો!

'જૈસા કહા ગયા હૈ કિ' 'इदं फलमियं क्रिया.' 'જ્ઞાનાર્ણવ'માં આ શ્લોક છે. ન્યાં ઉક્તં કહ્યું છે. આધાર છે, પાના–૭૬ માં છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ધર્મીજીવ, જેને આત્માના વિવેકનું ભાન છે એ તો આ ફળ છે એનો એ વિદ્વાન વિચાર કરે છે. શું? એ પુણ્ય ને પાપનું ફળ બંધ છે, દુઃખ છે એમ વિચાર કરે છે. મારા આત્માની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનું ફળ શાંતિ છે એમ એ વિચાર કરે છે. સમજાણું કાંઈ? એ ધર્મીને વિવેક હોય છે, એમ કહે છે.

'યહ ફલ હૈ,...' કે આ આત્મા જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ સ્વરૂપ છે, એની મેં જે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કર્યા એનું ફળ મને શાંતિ છે. એનું ફળ મને સમાધાન–શાંતિ છે અને જેટલો પુણ્ય-પાપનો ભાવ થાય છે એનું ફળ બંધન છે, એ દુઃખ છે, એમ જ્ઞાની વિવેકી ધર્મી આવા વિચારમાં

મંથનમાં આવી ક્રિયા એને હોય છે. સમજાણું કાંઈ? અજ્ઞાનીને બેભાનમાં કાંઈ ખબર નથી. પાગલની જેમ ખાવું-પીવું, ભોગવવું ને એમ ને એમ ચાલ્યો જાય છે.

'યહ ક્રિયા હૈ,...' જુઓ! આ શરીરની જડની ક્રિયા છે, એમ જ્ઞાની જાણે છે. રાગાદિના પરિણામ વિભાવ છે એમ જાણે છે અને આત્મા શુદ્ધ શ્રદ્ધામાં જેટલો પરિણમે એટલી સ્વાભાવિક ક્રિયા છે. એમ જ્ઞાની જાણે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ત્રણ પ્રકારની ત્રણ ક્રિયા છે. આ દેહાદિ માટી છે, આ તો જડ છે. હાલે, ચાલે એ એની જડની ક્રિયા છે. અંદર શુભ-અશુભ રાગાદિ થાય એ વિભાવિક ક્રિયા છે અને આત્મા વિભાવરહિત જેટલો સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમાં એકાકાર થયેલો છે એ સ્વાભાવિક ક્રિયા છે. એ ક્રિયાને તત્ત્વજ્ઞાની, વિદ્વાન બરાબર જાણે છે. અજ્ઞાનીને કઈ ક્રિયા મારી ને કઈ ક્રિયા તારી, કઈ વિભાવિક ને કઈ જડની, કઈ આત્માની કંઈ ખબર નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'યહ કરણ હૈ,...' કરણ એટલે સાધન. કહો, મારા આત્માનું, હું શુદ્ધ આત્મા પવિત્ર છું. એનું સાધન મારો સ્વભાવ શુદ્ધ તે સાધન છે. સમજાય છે કાંઈ? અને પુણ્ય આદિના પરિણામ તે વ્યવહાર નિમિત્ત તરીકે સાધન કહેવામાં આવે છે. ખરેખર એ બંધનું સાધન છે. એ પુણ્યના પરિણામ થાય એ પણ બંધનું કરણ છે. એમ ધર્મી વિદ્વાન જ્ઞાની બરાબર ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોવા છતાં (જાણે છે). સમજાય છે કાંઈ? હજારો રાણીના વૃંદમાં પડ્યો છતાં એનો આવો વિવેક હોય છે.

'યહ ક્રમ સિલસિલા હૈ,...' આ ક્રમ છે કે પહેલો અનુભવ–સમ્યગ્દર્શન થાય, પછી રાગની મંદતા કરીને વ્રતાદિના પરિણામ થાય, પછી મંદતાના પરિણામ ટળીને સ્થિરતા થાય એમ ક્રમ છે તેને જ્ઞાની બરાબર જાણે છે. અજ્ઞાનીને ક્રમની કાંઈ ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– અજ્ઞાનીને સાંભળ્યા પછી તો ખબર પડવી જોઈએ ને?

ઉત્તર :– સાંભળ્યા પછી કરે તો ખબર પડે તો ખબર પડવી જોઈએ કે ન કરે તો? સાંભળ્યું શું કામનું? સાંભળ્યું ઇ તો કાને પડ્યું. સાંભળીને સમજે તો ખબર પડે ને? સમજ્યા વિના શું ખબર પડે? સમજાણું કાંઈ? સાંભળે છે તો ઘણા પણ અંદર આત્મા.. અહો..! એકસ્વરૂપે પ્રભુ આત્મા બિરાજે છે, એની દૃષ્ટિ વિના કલ્યાણની શરૂઆત ક્યાંય ત્રણકાળમાં નથી. એવી અંતર દૃષ્ટિ કર્યા વિના એને સમ્યગ્દર્શન સાધન પ્રગટ થતું નથી. મુક્તિનું સાધન આ છે એ તો પ્રગટ થતું નથી. જ્ઞાની જાણે છે કે એનો ક્રમ છે. પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટે, કંઈ ચારિત્ર એકસાથે પ્રગટે નહિ. આ કહ્યું ને? તત્ત્વજ્ઞાની ભોગ છોડી શકતા નથી. ઇ આસક્તિ છે એમાં ક્રમ જાણે છે. પહેલી આત્માની દૃષ્ટિ થાય, પછી સ્વરૂપની સ્થિરતા થાય, પછી શુકલધ્યાન થઈ અને કેવળ થાય. એકદમ પહેલે ધડાકે સમ્યગ્દર્શન થાય અને ભોગ છોડી દે એમ હોઈ શકે નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'યહ ખર્ચ હૈ,...' આ ખર્ચાય છે. મારી શાંતિ આમાં થોડી જાય છે. આ પુણ્ય પરિણામાં

રાગ વિભાવ થાય છે. સમજાણું?

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– .. ખર્ચનું શું કામ છે? અહીં તો ઘરનો ખર્ચ અંદરની વાત છે. મારું વીર્ય વિકારમાં આટલું ખર્ચાય છે અને આટલું સ્વભાવમાં ખર્ચાય છે. એવો એને વિવેક હોય છે.

'યહ આનુષંગિક (ઉપરી) ફલ હૈ,...' કહે છે કે જ્યાં આત્માનો ધર્મ હોય ત્યાં થોડું પુણ્ય થાય એનું બંધ ફળ સ્વર્ગાદિ જોડે હોય. સો કળથી અનાજ થાય ત્યાં સો ભરોટા ખડ ભેગા હોય. એમ આત્માનો ધર્મ કરનાર, આત્માની શાંતિ કરે એને હજી થોડા પુણ્યભાવ હોય એનું ફળ સ્વર્ગાદિ મળે, એમ ધર્મી જાણે છે. સમજાણું કાંઈ?

'યહ મેરી અવસ્થા હૈ,...' જુઓ! ધર્મી જાણે છે કે આ મારી દશાની આ અવસ્થા છે. હું તો સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક દશાને રાખી શકું છું કે હું પંચમ ગુણસ્થાનની દશાને રાખી શકું છું કે મુનિદશાને હું રાખી શકું છું. એવી પોતાની દશાને એ જાણે છે. અજ્ઞાનીને એ દશાની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? ભઈ! ધર્મ ખરો, પણ હજી મારી દશા આ ભોગના ત્યાગની મારી દશા નથી. આસક્તિને હજી હું છોડી શકતો નથી. મારામાં આસક્તિ છે. સમજાણું? એ મારી અવસ્થાના પ્રમાણમાં મને ધર્મ છે પણ આસક્તિ છે એને હું છોડી શકતો નથી. એની અવસ્થાનું જ્ઞાનીને ભાન હોય છે. જુઓ! અવસ્થાનું ભાન હોય છે એમ કહે છે. આંધળો નથી હોતો એમ ઇ કહે છે. કંઈ ખબર નહિ, કોણ જાણે અમે ક્યાં છીએ, કઈ અવસ્થામાં છીએ? એમ નહિ. અવસ્થા કોણ? આ યુવાન, બાળ ને વૃદ્ધ? એનું શું કામ છે? આ તો જડ છે. મારી વીતરાગ દૃષ્ટિ આટલી પ્રગટી છે, વીતરાગતા આટલી થઈ છે અને રાગ આટલો રહ્યો છે. એવી અવસ્થાનો જ્ઞાનીને ખ્યાલ હોય છે, વિવેક હોય છે. અજ્ઞાનીને એનો વિવેક હોતો નથી. કાંઈ ખબર ન મળે. આંધળે આંધળા કુટાય.

'યહ મિત્ર હૈ,...' જુઓ! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર આદિ મિત્ર. બાકી વિરોધી **'યહ શત્રુ હૈ,...'** વ્યવહારે જાણે. ખરેખર આત્માનો સ્વભાવ મિત્ર, વિકાર તે શત્રુ. સમજાણું કાંઈ? બહારનો પણ વિવેક રાખે, કોણ પ્રતિકૂળ છે? કોણ અનુકૂળ? એનો ખ્યાલ હોય છે. ખ્યાલ હોય છે, એટલું હોં! વિવેક હોય એટલું. અંદરમાં આત્મા પવિત્ર ધામ શુદ્ધ ચૈતન્ય એ મારો સ્વભાવ જ મારો મિત્ર છે અને જેટલા વિકારભાવ થાય એ મારા શત્રુ છે.

મુમુક્ષુ :– પોતાથી જુદો હોય તેને મિત્ર કહેવાય કે પોતાને ને પોતાને જ મિત્ર કહેવાય.

ઉત્તર :– પોતે પોતાનો મિત્ર. વળી બીજો કોણ મિત્ર ધૂળમાં હતો? આમ મરતો હોય એં.. એં.. કરે, બીજો મિત્ર હોય એ જુએ, શું કરે એને? સાલ નાખે?

મુમુક્ષુ :– આશ્વાસન આપે.

ઉત્તર :– શું આશ્વાસન આપે? પેલો સાંભળી શકે નહિ. કાનમાં કાંઈક થઈ ગયું. વીસ વર્ષનો મરતો હોય, લ્યો! સમજાણું?

મુમુક્ષુ :–

ઉત્તર :– શું કરે પણ? એને ભાનમાં આમ આમ ડગ ડગ થતો હોય, હાય.. હાય.. મમતામાં. શું સંભળાવે? આહાહા..! અમારે 'પાલેજ' માં એક જુવાન છોકરો હતો, બહુ જુવાન, પાટીદાર, હોં! અમારી દુકાનની જોડે. એવો જુવાન. બે જુવાનને આમ ઉભા રાખે. પોતે બાવીસ વર્ષનો પણ બાવીસ–બાવીસ વર્ષના બે જુવાનને આમ હાથમાં ઊંચા કરીને આમ ફેરવે. એવી તાકાત. એને મરતા મેં જોયો, ન્યાં ને ન્યાં, એ જ મકાનમાં. જોડે દુકાન હતી ત્યાં. સમજ્યાને? આહાહા..! પરણેલો. પેટલાદનો પાટીદાર હતો. મરતા આમ.. જોવા ગયા, આંખ્યું આમ ટગ ટગ ટગ દુકાનની અંદરમાં મમતા.. મમતા.. મમતા.. આહાહા..! રાત્રે નવરા થઈએ પછી દુકાનની હેઠે રમે ને. બાવીસ વર્ષનો હતો પણ બાવીસ–બાવીસ વર્ષના જુવાનને આમ હાથે ઊંચા કરે આમ, હોં! આખા ઊંચા કરીને બન્નેને ફેરવે. આમ ને આમ ફેરવતો. એવી તાકાત. ઇ મરવા પડ્યો તો આંખ્યું આમ.. આમ... મરવાની તૈયારી. અરે..! શું થયું આ? એવો જ કોઈ રોગ થઈ ગયેલો. તાવ ને કફ ને ... એકદમ. જુવાનજોધ માણસ, હોં! મરી ગયો. જોડે પાંચ ગાઉ છે, ગામ છે કાંઈક, નહિ? નર્મદા નીકળી ઇ. ચાંદોલ? ત્યાં મડદાને બાળવા લઈ ગયા. જુવાનજોધ, પાટીદાર. ધૂળમાં પરવસ્તુ ક્યાં સાધન છે? મિત્ર કોને કહેવા? અમે ગયા હતા એની પાસે. અમે જોડે બધા મિત્રો કહેવાઈએ. સાંભળવાનું ન મળે. આંખો આમ ફટતી હતી.. ટગ.. ટગ.. અંદર ઘેરાઈ ગયેલો. કોણ મિત્ર? બાપુ! તારો આત્મા ... કરે એ તારો મિત્ર છે. અને વિકારભાવ તે શત્રુ છે, એનો જ્ઞાનીને વિવેક હોય છે, અજ્ઞાનીને ભાન નથી. બીજા મિત્ર ને શત્રુ માને છે. ધૂળમાં પણ કોઈ શત્રુ-મિત્ર.

'યહ દેશ હૈ,...' સમજાય છે? આ દેશ છે, અત્યારે પાક આવો છે, ફલાણું આવું છે. પોતે કહે છે, દેશ, કાળની યોગ્યતા. એ પ્રમાણે પોતે ત્યાગ કરે છે, એમ કહે છે. દેશ, કાળને જાણીને પોતે સમજીને ત્યાગ કરે. એકદમ ઉતાવળો થઈને છોડી દે એમ નહિ. આ દેશ છે.

'યહ કાલ હૈ,...' આ કાળ કેવો છે? જેમાં નિર્દોષ શી રીતે નભાય? કેવી રીતે થાય? એ બધો વિવેક કરે છે, એમ કહે છે. દેશ, કાળને જોવે. એમ ને એમ ધૂત થઈને પડે એમ નહિ. કેવો કાળ છે આ? કેવી સ્થિતિ છે? આ કાળમાં કેટલું કરવા જેવું છે? એ બધો એને વિવેક હોય છે.

'ઇન સબ બાતોંપર ખ્યાલ દેતે હુએ..' જુઓ! **'બુદ્ધિમાન પુરુષ પ્રયત્ન કિયા કરતા હૈ.'** બધાનો ખ્યાલ રાખીને એ પ્રયત્ન કરે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? **'મૂર્ખ ઐસા નહીં કરતા.'** બે વાત લીધી, લ્યો! મૂર્ખ એવું નથી કરતો. સમજાણું? **'प्रयतते बुधो नेतरः'** છે ને? પાઠમાં શબ્દ જ છે. **'प्रतिवितर्कयन् प्रयतते बुधो नेतरः'** ઇતર એટલે મૂર્ખ એવું કરતો નથી. પાઠમાં છે, હોં! **'नेतरः'** આપણે પાઠના શબ્દો હોય તો ઠીક રહે. આધાર હોય ને! આહાહા..!

ઇતર નામ મૂર્ખ છે તે ફળનો વિચાર નથી કરતો. ક્રિયા શું, જ્ઞાનની, રાગની, પરની એનો વિચાર નથી કરતો. કરણ-સાધન કોનું? અંતરનું, વિકારનું એનો કાંઈ વિચાર કરતો નથી. ક્રમ શું પડે છે? પહેલું સમ્યગ્દર્શન થાય પછી ચારિત્ર (થાય). આ તો એકદમ વ્રત લઈ લે ને પછી ભાન વિના નભી શકે નહિ, એવા મુર્ખ એમ કરે, એમ કહે છે. સમજાણું?

મુમુક્ષુ :- ઉત્સાહ આવી જાય તો જુવાનીમાં કરે.

ઉત્તર :- શેના ઉત્સાહ? ધૂળના? ઉત્સાહમાં આવીને માણસ કૂવામાં કૂદકો મારે છે? ન્યાં વિચાર કરે. આહા..! ન્યાં ઉત્સાહમાં આવીને ફટ દઈને કૂવામાં ન પડે. ઇ વિચાર કરે. ખર્ચનો પણ વિચાર કરે, હોં! કેટલું ખર્ચાય છે, કેમ છે, કેમ નહિ, એમ બહારમાં પણ વિચાર વિવેક રાખે. હોય પાંચ હજારની મૂડી અને ખર્ચી નાખે પાંચ હજાર, બહુ હોશિયાર થઈને દઈ દે પાંચ હજાર, જાઓ. સમજાણું? એ વિચાર કરે, મારી શક્તિ કેટલી છે? હું કેટલે પહોંચી શકું છું? મારો કાળ શું છે? કેમ નભી શકું? એમ વિચાર કરે. સમજાણું? આ વિચાર મૂર્ખ કરતો નથી. ખર્ચનો વિચાર ન કરે. આવે દસ ને જાય બાર. ખર્ચને વિચાર નહિ કે હું પહોંચી શકીશ નહિ, હેરાન થઈ જઈશ. સમજાય છે? એમ આનુષંગિક ફળ શું આવશે? દુનિયા વેરી થશે કે આ થશે કે આનું ફળ.. એનો વિચાર ન કરે. મારી અવસ્થા શું છે એનું મૂર્ખનું ભાન નથી. મિત્ર-શત્રુનું ભાન નથી. દેશ-કાળનું પણ ભાન મૂર્ખને હોતું નથી. લ્યો!

ભોગાર્જન દુઃખદ મહા, ભોગત તૃષ્ણા બાઢ,
અંત ત્યજત ગુરુ કષ્ટ હો, કો બુધ ભોગત ગાઢ. ૧૭.

'**ભોગાર્જન દુઃખદ મહા,...**' ભોગના કરવામાં તો મોટું દુઃખ છે. '**ભોગત તૃષ્ણા બાઢ,...**' ભોગતા ભોગતા તૃષ્ણા વધી જાય છે. '**અંત ત્યજત ગુરુ કષ્ટ હો,...**' છોડતા આસક્તિ છૂટતી નથી. ભોગની શરૂઆતમાં આતાપ, એને ભોગવવામાં અતૃપ્તિ અને છોડવામાં આસક્તિ છોડી જાય નહિ, છૂટે નહિ. આસક્તિ.. આસક્તિ.. આસક્તિ... આવી ચીજોને ... જાય, લોલૂપતા અંદર રહ્યા કરે. આહાહા..! આ કરતા ન આવ્યું હોત ને... આવ્યું જાય ઇ ગોઠતું નથી. એમ કહે છે ને દુનિયા? આવ્યું પોષાય, આવ્યું હોય ઇ સમાય. જાય સમાય નહિ. મૂઢ, હવે જાય-આવે કોણ? સાંભળને હવે. સમજાણું કાંઈ? કહે છે, '**અંત ત્યજત ગુરુ કષ્ટ હો,..**' મહાકષ્ટ થાય. ગુરુ એટલે આસક્તિ ઘણી થાય. એમ. '**કો બુધ ભોગત ગાઢ.**' કોણ જ્ઞાની રુચિપૂર્વક ભોગવે? એમ કહે છે, હોં! ગાઢ એટલે. કોણ રુચિપૂર્વક ભોગને અને વિષયને સેવે. આત્માના આનંદને છોડીને આમાં રુચિ કોણ કરે? કહો, સમજાણું?

જુઓ! આ ધર્મની રીત કહે છે. ભાઈ! એ શરીર, વાણી, મનની ક્રિયાઓ ધર્મ નહિ. અંદરના પુણ્ય-પાપના ભાવ થાય એ ધર્મ નહિ. આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યપ્રભુની અંતરમાં દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અને સ્થિરતા કરે તે ધર્મ છે. એ ધર્મ આત્માને મુક્તિ આપનાર છે. એ સિવાય

કોઈ મુક્તિને આપનાર નથી. સમજાણું કાંઈ?

શિષ્ય પાછો પ્રશ્ન કરે છે. **'આચાર્ય ફિર ઔર ભી કહતે હૈં...'** આચાર્ય કહે છે, **'જિસ (કાય) કે લિયે સબ કુછ (ભોગોપભોગાદિ) કિયા જાતા હૈ વહ (કાય) તો મહા અપવિત્ર હૈ, જૈસા કિ આગે બતાયા જાતા હૈ–'** લ્યો! દુનિયા શરીર માટે મથે છે. ધૂળ. ક્યાંકનો ઢગલો અહીં આવીને પડ્યો એને રાખવા માટે મથે છે. આચાર્ય કહે છે, દુઃખી.. દુઃખી અજ્ઞાની. આ રજકણનો પિંડ ક્યાંક હતો ઝેરનો, વિષ્ટાનો ક્યાંકનો હતો એ અહીં આવ્યો છે. આ શરીર.. શરીર. શરીર, આ વાળ, આ હાડકા, આ નાક બધા પરમાણુ છે, રજકણનો પિંડ છે, પુદ્ગલનો સ્કંધ.. સ્કંધ–જથ્થો છે. એ જથ્થો પહેલા ક્યાંક હતો. વિષ્ટામાં હતો, કોઈ તરવારમાં હતો, કોઈ જમૈયામાં હતો, કોઈ સડેલા કૂતરામાં હતો, કોઈ સડેલા મિંદડામાં હતો, સડેલા ઊંટમાં હતા એ રજકણના સ્કંધ આવીને અહીં આ શરીર થયું છે. આહાહા..!

ભાઈ! તું તો અરૂપી પ્રભુ ભિન્ન છો ને, બાપા! આ તો રજકણોના પિંડ ઘણી વખતે કઈ રીતે આવીને પલટી ગયા. આવા આવા શરીરના તો અનંતવાર વમન કર્યા. અને એના એ રજકણના સ્કંધ પાછા તારી પાસે આવ્યા છે. નદીના પાણીના પૂર જોવા જાય અને કહે, અમારે અહીં પાણી આવ્યું. અમારે કાળુભારમાં બહુ પાણી. ઊંડું બહુ છે અને લાંબી બહુ છે. છોકરાઓ હતા ને ત્યારે જોવા જાતા. પાણી.. પાણી.. જવા ન દે, બહુ નાના હતા ને. ગઢ છે ને? ગઢની અંદર જવા ન દે, બહાર ઉભા રહેજો. પાણી બહુ આવે. તે દિ' તો બહુ આવતું. (સંવત) ૧૯૫૭ માં એટલું પાણી આવતું. ઘોડાપુરની વાત નહોતી કરી? ઘોડાપુર.. આમ, હોં! ઘોડાપુર, કાળુભાર નદી. જવા ન દે. કેમ? બાપુ! તમારું કામ નહિ ત્યાં. નદીના પૂર તાણી નાખશે. સમજાણું? શરીરની સંભાળ માટે કરે છે.

અહીં કહે છે, આવું શરીર. જુઓ! એમાંથી સડેલા હોય એ ભેગા થઈને આ શરીર થયું છે, લ્યો! આહાહા..! ક્યાંકના રજકણોનો પિંડ હતો એ પિંડ અહીં આવીને ઉભો રહ્યો છે. એ થોડી વાર મુદત રહેશે ત્યાં ફૂ.. થઈને ચાલ્યો જશે. ભગવાનઆત્મા તો ઇનો ઇ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ખ્યાલ આવે ત્યારે ખબર પડે કે..

ઉત્તર :– ખ્યાલ આવે ત્યારે ખબર પડે. આહાહા..! એના એ દુશ્મનના રજકણો શરીરરૂપ આવે અને એના એ દુશ્મનનો આત્મા ઘરે છોકરારૂપે આવે. ઇ દુશ્મનનો આત્મા છોકરો (થઈને આવે). અને પેલા શરીરના રજકણ જે બહાર હતા એ આ શરીર ઉપર આવે. તો અહીંયા પ્રેમ કરવા મંડે. પેલો છોકરો થાય તો કહે મારો દીકરો. આરે.. આરે...! આ ભ્રમણા તો જુઓ! પૂર્વનો છોકરો હોય એ મરીને અહીં શત્રુ થાય. આનો આ છોકરો આવતા ભવમાં શત્રુ થાય. એ તો પરિવર્તન ભિન્ન ભિન્ન છે ને! રજકણો જુદા છે, આત્મા જુદા છે. આહાહા..! આ નાટકના ખેલ.

એને દરકાર નથી. અરે..! હું ત્રિકાળી તત્ત્વ છું અને આ સંયોગી ચીજ તો એક સમયના સંબંધે ઉભી છે. સંબંધે ઉભી છે, અંદરમાં તો આવી નથી. હું નિરાલંબી નિરાધાર પરના આશ્રય વિનાનું તત્ત્વ છું. મારે કોઈનો આધાર નથી. એવા આત્માની શ્રદ્ધાની એને ખબર પડતી નથી. ભગવાનઆત્મા.. સમજાણું કાંઈ? કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા..!

બે વર્ષનો છોકરો હોય ને જરી રૂપાળો હોય અને ભર્યું શરીર હોય પછી આમ પેટ ઉપર બટકુ ભરે ને? બક્કી ભરે આમ.. આમ. એના એ રજકણ ઝેર જેવા હતા, એ ઝેર થઈને અહીં આવ્યા છે. પણ કંઈ ભાન નથી ને. આહા..! બેટા! સુંવાળા હાથ હોય તો પાછો આમ કરે. એક હાથ અહીં નખાવે, એક હાથ અહીં નખાવે.

મુમુક્ષુ :– આબેહુબ વર્ણન કરો છો.

ઉત્તર :– એમ કરે છે ને પણ? આહાહા..! આમ બક્કી ભરીને પછી આમ આમ કરે. શું છે પણ? કાંઈ વિવેક છે ખબર? તું કોણ? આ શું? કાંઈ ખબર છે? એ તો જડના રજકણના પિંડ તારા વૈરી હતા એ આવીને આ શરીરપણે થયા છે, સાંભળ તો ખરો. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– એવું કરે તો વ્હાલ કે દિ' થાય?

ઉત્તર :– ઇ જ કહે છે, વ્હાલ કરવા જેવું નથી, એમ અહીં તો કહે છે. આત્મા ઉપર વ્હાલ કરવા જેવું છે. સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ અનંત આનંદનો કંદ નાથ તું છો ને! ભાઈ! ત્રણલોકનો નાથ કણ કણનો ભિખારી થઈને ફરે, આ તને શોભે છે? ભાઈ! આહાહા..! ઇન્દ્રોના ઇન્દ્રાસન ચળાવવા આવે તો ચળ નહિ. એવી તારી ગતિની જાત છે, તું આ શું કરે છે?

અહીં કહે છે, આ શરીર.. સમજાણું? **'સબ કુછ કિયા જાતા હૈ, વહ તો મહા અપવિત્ર હૈ,...'** શરીરની વાત માંડી હવે, બીજી તો એક કોર રહી.

उत्थानिका :- आचार्य फिर और भी कहते हैं कि जिस (काय) के लिये सब कुछ (भोगोपभोगादि) किया जाता है वह (काय) तो महा अपवित्र है, जैसा कि आगे बताया जाता है -

भवन्ति प्राप्य यत्सङ्गमशुचीनि शुचीन्यपि।
स कायः संततापायस्तदर्थं प्रार्थना वृथा।।१८।।

अर्थ :- जिसके सम्बंधको पाकर-जिसके साथ भिड़कर पवित्र भी पदार्थ अपवित्र हो जाते हैं, वह शरीर हमेशा अपायों, उपद्रवों, झंझटों, विघ्नों, एवं विनाशों कर सहित हैं, अतः उसको भोगोपभोगोंको चाहना व्यर्थ है।

विशदार्थ :- जिस शरीरके साथ संबन्ध करके पवित्र एवं रमणीक भोजन वस्त्र

आदिक पदार्थ अपवित्र धिनावने हो जाते हैं, ऐसा वह शरीर हमेशा भूख प्यास आदि संतापोंकर सहित है। जब वह ऐसा है तब उसको पवित्र अच्छे अच्छे पदार्थोंसे भला बनानेके लिये आकांक्षा करना व्यर्थ है, कारण कि किसी उपायसे यदि उसका एकाध अपाय दूर भी किया जाय तो क्षण क्षणमें दूसरे दूसरे अपाय आ खड़े हो सकते हैं।

दोहा - शुचि पदार्थ भी संग ते, महा अशुचि हो जाँय।
विघ्न करण नित काय हित, भोगेच्छा विफलाय।।१८।।

આહાહા..! **'જિસકે સંબંધકો પાકર જિસકે સાથ ભિડકર પવિત્ર ભી પદાર્થ અપવિત્ર હો જાતે હૈં,...'** ભાઈ! તારું સ્વરૂપ તો અંદર પવિત્ર છે, હોં! 'તારી નજરને આળસે રે તેં નીરખ્યા ન નયને હરિ' એ હરિ પોતે પાપ ને પુણ્યથી રહિત પવિત્ર પ્રભુ તું પોતે છો હરિ. હરિ-બરિ બીજો કોઈ કર્તા-બર્તા નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવો પવિત્ર પ્રભુ, એની સામે આ અપવિત્રનો પિંડલો સાથે લઈને ફરવું તને લાજ નથી આવતી? કહે છે. હોંશ કરે. ગધેડું મરી ગયેલું હાથે ઉપાડીને ચાલે તો? અને આ મડદાને સાથે લઈને ફરે ને હોંશ કરે. મારું શરીર છે, ફલાણું છે. ગધેડાના મડદાને ઉપાડતા શરમ થાય છે અને આ તો માણસનું મડદું. ગધેડાના મડદામાંથી તો કાંઈક એની લાદ પણ નીકળે, આ તો એની લાદ પણ કામ ન આવે. આની લાદ પણ વિષ્ટા હોય. આહાહા..! સમજાણું?

આચાર્ય કહે છે, આના ત્રણ પ્રકાર. એક તો ઉત્પત્તિ અપવિત્ર. શરીરની ઉત્પત્તિ લોહી ને વીર્યથી આની ઉત્પત્તિ થઈ. વર્તમાનમાં હાડકા, ચામડા ને લોહી—બે. અને ત્રીજું, જે આનો સંગ કરે એને અપવિત્ર બનાવે છે. ચાર શેર ઘીનો પાયેલો મેસૂબ અહીં નાખે તો તરત અપવિત્ર બનાવે, એવું આ શરીર છે. એવો સંચો જગતમાં બીજો કોઈ નથી. અપવિત્રથી ઉત્પન્ન થયું, અપવિત્ર સ્વરૂપ પોતે અને જે એનો સંગ કરે તેને ક્ષણમાં અપવિત્ર બનાવે. આહાહા..! તું પોતે પવિત્રતાનો પિંડ, એની એકાગ્રતા થાય તો તને દશામાં પવિત્રતા આવે અને તું દુનિયાને સમજાવ તો પવિત્રતા સમજે, તો પવિત્રતાને તું નિમિત્ત થા, એવો તું આત્મા છો. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ક્યાંકનો લોચો આવીને ક્યાંક આવે ત્યાં કહે, મારું થઈ ગયું. આ જડ તે મારા માન્યતા મિથ્યાત્વ છે, એમ બતાવે છે. સમજાણું કાંઈ? મિથ્યાદષ્ટિ એ જડ શરીરને પોતાનું માને છે. આહાહા..! ભારે વાત.

મુમુક્ષુ :– વૈરાગ્ય કરાવવા કહે છે.

ઉત્તર :– વૈરાગ્ય કરાવવા (નહીં) સાચે જ થતું નથી આ. ભાવભાસન નથી થતું અહીંયા? આમ સડે છે તો ગધેડા જેવું સડી જાય. સડે ત્યારે. આહા..! એક વાણિયાને ત્યાં જોયું હતું. 'વાવડી'માં. આમ ગંધ મારતો હતો. ગોપાણી હતો ને? અમે ગયા હતા. ગંધ મારતું

હતું. શેરીમાં મોઢા આગળ ઘર છે. 'વાવડી'. એવું ગંધાય, એવું ગંધાય.. એની વહુ કહે, માંગિલક સંભળાવો. એવું ગંધાય. માંગલિક સંભળાવ્યું. સડી ગયેલું. મહારાજ આવ્યા છે, હોં! આપણે બાધા લઈ લઈએ. તો કહે, હમણા નહિ, હમણા નહિ. રાત્રે મરવું છે. અપાસરો નાનો હતો ને? નાનો અપાસરો હતો એના પછી આગળ ત્યાં અમે ઉતર્યા હતા. રાત્રે મરી ગયો. ગંધાય.. ગંધાય.. ગંધાય.. આ બધું સડી ગયેલું. પણ આમાં ન સડે તો શું સોના સડતા હશે?

કહે છે કે ભાઈ! આ પવિત્રતાનો નાથ આત્મા, આ આવી અપવિત્રતાનો પ્રેમ-મિત્રતાઈ કેમ કરી? એમ અહીં કહે છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, 'જેચંદભાઈ'! આ તો બધું આમાં સમજવા જેવું આવે છે, હોં! આહાહા..! તારી ચીજ છે એ તો અનંત આનંદ અને શાંતિથી ભરેલો પાવર અંદર છે. જેટલો એકાગ્ર થાય એટલો અંદરથી શાંતિનો ફૂવારો ફૂટે. એવો તું ભગવાન ત્રણલોકનો નાથ, પ્રભુ! તારી શું વાત! કહે છે. એને આ લોચા સાથે ગોઠે છે તને કેમ ગોઠે છે? આહાહા..! રુચિ છોડાવે છે, હોં! પછી આસક્તિ હોય પણ પહેલી એની રુચિ (છોડાવે છે). શરીર આવું છે. તું આવો અને શરીર આવું. બે ભેગા કેમ રહ્યા? રહે છે કેમ? એને તો જાણે સુંવાળુ શરીર હોય તો બટકા ભરી લઉં. કરી લઉં શું આમાં? ધૂળમાં કાંઈ નથી. પાગલપણાના ગામ જુદા ન હોય. ગામદીઠ પાગલ (હોય). આહાહા..! સમજાણું?

જેનો સંબંધ પામી, જેની સાથે ભીડાઈને, પવિત્ર પણ ભીડાયને? મેસુબનો કટકો સારો હોય, ચાર શેર ઘી પાયેલો, એને આની સાથે થોડીવાર રાખે તો? આ છાતી સારી સારી કર્યા કરે છે ને? આમ સારી સારી. પછી લે ખા. ખાતી નથી ને લે ખા પરસેવો અડી ગયો. પણ તું કહેતો હતો તારું શરીર સારું છે. એને અડ્યું છે કે નહિ? સારા ઘીનું ચોસલું, ફર્સ્ટક્લાસ, હોં! ચાર શેર ઘી પાયેલું. ઉમરાળામાં મેસુબ બહુ ઊંચા થાય. ચાર શેર ઘાનો પાયેલો. પેલો હોંશિયાર કંદોઈ છે ને? નહિતર બહાર જ રાખે. અડી ગયું, મોઢું અડી ગયું. પણ ખાવું છે ને? આવી શરીરની સ્થિતિ તને દેખાય છે. એને અડેલું ન ખવાય. એ આવું થઈ જાય, છતાં કહે છે, ઇ સારું મારું.

મુમુક્ષુ :- .. ધર્મ થાય.

ઉત્તર :- ધૂળ પણ ધર્મ થતો નથી. કહો, સમજાણું?

'વહ શરીર હમેશા અપાયોં, ઝંઝટો, વિઘ્નોં, એવં વિનાશોં કર સહિત હૈ, અતઃ ઉસકો ભોગોપભોગોંકો ચાહના વ્યર્થ હૈ.' આને ભોગમાં, આમાં જડમાં શું કરવું? આત્માના આનંદમાં જોને! કહે છે. આની સાથે ભોગ ભોગવવાની રુચિ કરવી વૃથા છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)